VĂN HOÁ - LỊCH SỬ

VẤN ĐỀ ISLAM GIÁO TRONG XÃ HỘI HOA KỲ HIỆN NAY

TS. Nguyễn Văn Dũng
Viện Nghiên cứu Tôn giáo

Vào những thập kỷ cuối của thế kỷ XX và những năm đầu của thế kỷ XXI, thế giới Islam đã có những bước phát triển mới, mạnh mẽ và sôi động. Sự phát triển này liên quan đến việc giải quyết các mâu thuẫn giữa thế giới Islam giáo với thế giới phương Tây. Đó là nhận xét của chúng tôi sau khi trình bày một số vấn đề của Islam giáo trong đời sống xã hội hiện đại[1]. Những bước phát triển mới, mạnh mẽ và sôi động đó thể hiện qua các con số về sự gia tăng số lượng tín đồ Islam giáo trên phạm vi toàn thế giới nói chung và ở từng khu vực nói riêng. Nếu như vào giữa thế kỷ XX, số lượng tín đồ Islam giáo toàn thế giới là 418 triệu, thì năm 2000 con số đó đã đạt tới khoảng 1.200 triệu người[2]. Riêng Tây Âu, các số liệu gần đây nhất cho thấy có tới khoảng 12-13 triệu tín đồ Islam giáo[3]. Đối với Hoa Kỳ, chỉ sau sự kiện khủng bố ngày 11/9/2001 làm gần 3.000 người thiệt mạng, người ta mới sực tỉnh ra rằng, vấn đề Islam giáo đang tồn tại khá nghiêm trọng ngay trong lòng nước Mỹ; trong lúc nhà cầm quyền Hoa Kỳ đem quân đi "thiết lập trật tự" ở thế giới Islam giáo, thì người Islam giáo lại "chiếm lĩnh" Hoa Kỳ. Thậm chí hiện nay có người còn cho rằng chỉ có Islam giáo mới có thể cứu được nước này. Những phân tích của chúng tôi dưới đây sẽ làm rõ hơn vấn đề này.

Ấn tượng đầu tiên của chúng tôi khi bước vào tìm hiểu vấn đề Islam giáo trong xã hội Hoa Kỳ hiện nay là sự gia tăng quá nhanh về số lượng tín đồ của tôn giáo này. Trong vòng nửa thế kỷ qua (1950-2000) số lượng tín đồ Islam giáo ở nước này tăng tới 14 lần, trong khi đó tốc độ tăng này ở các nước Châu Âu chỉ là 3 lần[4]. Con số này cho ta ấn tượng rằng số lượng người nhập cư là tín đồ Islam giáo vào Hoa Kỳ chưa phải là lớn. Một số liệu khác sẽ giúp ta hình dung rõ hơn bức tranh Islam giáo ở nước này. Theo số liệu của các tổ chức Islam giáo Mỹ, hàng năm ở Hoa Kỳ có tới hơn 100.000 người gia nhập tôn giáo này. Theo ý kiến của các chuyên gia, cứ với đà tăng trưởng này thì chỉ sau khoảng 7-8 năm nữa Islam giáo sẽ chiếm vị trí thứ hai về số lượng tín đồ sau Kitô giáo (Công giáo và Tin lành giáo) ở Hoa Kỳ.

Các tổ chức Islam giáo quốc tế rất quan tâm tới hoạt động truyền giáo ở Hoa Kỳ. Đối với họ, Hoa Kỳ không chỉ là một thủ lĩnh chính trị đang cố đóng vai trò sen đầm thế giới, mà còn là một trung tâm thế giới mới của đa thần giáo, là nơi đang nở rộ đủ loại giáo phái, một thánh địa Mecca của đa thần giáo mới (neopolytheism). Nếu như vào thế kỷ VII, nhà Tiên tri Mohammed kêu gọi dân chúng Mecca (trung tâm đa thần giáo của thế giới Arập) từ bỏ đa thần giáo để đi theo tôn giáo độc thần, thì những tín đồ Islam giáo hiện nay đang cố lặp lại cách làm này của nhà Tiên tri Mohammed tại kinh đô đa thần giáo mới - đó chính là Hợp Chủng quốc Hoa Kỳ.

Một chức sắc Islam giáo người da đen tại Thánh đường Macjid Mohammed tại khu phố 4 Thủ đô Washington đã nêu rõ luận điểm này như sau: "Xã hội Mỹ hiện nay đang bị tổn thương bởi sự đồi truỵ, không có tâm hồn, bởi nạn ma tuý, tội phạm và quan hệ tình dục không lành mạnh trong tầng lớp nhỏ tuổi... Ngày xưa người Arập cũng như vậy, nhưng sứ giả của Thánh Allah đã cứu vớt họ ra khỏi đêm tối dốt nát. Bây giờ đến lượt chúng ta... chỉ có Islam giáo mới có thể cứu được nước Mỹ"[5].

Trong khi Chính phủ Hoa Kỳ tiêu tốn hàng tỷ đôla để nghiên cứu sự đe doạ từ các nước Islam giáo, đề ra chính sách của họ đối với vùng Cận Đông, thì tín đồ Islam giáo ở ngay trên đất Mỹ đang thực hiện dự án Islam giáo một cách có hiệu quả nhất so với các nước khác. Nói cách khác, trong lúc Hoa Kỳ đang đi dạy bảo thế giới Islam giáo, thì tín đồ Islam giáo lại dạy bảo lại chính Hoa Kỳ.

Tổ chức Islam giáo đầu tiên được thành lập ở Hoa Kỳ vào năm 1913 có tên là Thánh đường khoa học Mauriamerican. Từ đó tín đồ Islam giáo Mỹ đã học cách thích ứng với các tôn giáo khác. Trong suốt thời gian này ở Hoa Kỳ đã xuất hiện và củng cố vững chắc nhiều tổ chức Islam giáo lớn như Liên hiệp các hội Islam giáo Hoa Kỳ và Canada, Hội Sinh viên Islam giáo (viết tắt là MSA), các liên hiệp nghề nghiệp - Hội y học Islam giáo (IMA), Hội các nhà khoa học và kĩ sư Islam giáo (AMSE), Hội các nhà xã hội học Islam giáo (AMSS), Hội Islam giáo (CAIR), Trung tâm giáo dục Islam giáo, v.v... Trong 5 năm gần đây số lượng thánh đường Islam giáo ở Hoa Kỳ tăng 25% và mỗi thánh đường đều có chương trình riêng của mình nhằm gìn giữ và phát huy những giá trị Islam giáo trong xã hội Mỹ. Chỉ tính riêng Hội đồng về các quan hệ Mỹ - Islam giáo, theo lời của Giám đốc điều hành tổ chức này Nihad Avad, hàng năm đã chi phí 10 triệu USD cho việc tiến hành các cuộc vận động như thế trên các phương tiện thông tin đại chúng.

Altaf Husein, giáo viên của Trường Công tác xã hội thuộc Đại học tổng hợp Howard (Washington) tuyên bố: "Tín đồ Islam giáo không bị hạn chế bởi các bài học riêng biệt được rút ra từ cuộc đời của sứ giả của Thánh Allah... Chúng tôi cần phải đi tiên phong trong việc nghiên cứu, phát triển và đề ra những sáng kiến xã hội mới và những kiến nghị từ phía cộng đồng của chúng tôi"[6].

Tự do tôn giáo và sự bảo vệ của pháp luật Hoa Kỳ cùng với nguyên tắc nhà nước không can thiệp vào công việc của tôn giáo đã ảnh hưởng mạnh mẽ tới sự truyền bá Islam giáo vào nước này. Trong khi đó Hoa Kỳ lại là một quốc gia tham chiến chống lại các nhóm phái và mạng lưới chính trị - quân sự của Islam giáo trên toàn thế giới. Do vậy, trong các giới quân sự, chính trị, khoa học và xã hội luôn tích cực soạn thảo và áp dụng vào đời sống những dự án chống lại sự đe doạ của Islam giáo.

Ngày nay ở Hoa Kỳ việc chống lại các nhóm phái Islam giáo cấp tiến (mà chúng ta quen gọi là các tổ chức Islam giáo cực đoan) thường được coi tương tự như một cuộc chiến tranh lạnh. Tháng 3 năm 2007 một tổ chức nghiên cứu của Mỹ có tên là RAND Corporation đã công bố bản báo cáo "Sự thành lập các tổ chức mạng lưới Islam giáo ôn hoà". Trong bản báo cáo này RAND có ý định đưa ra các tiêu chuẩn để phân biệt những tín đồ Islam giáo cấp tiến với những tín đồ Islam giáo ôn hoà nhằm xác định những đồng minh tiềm năng của Hoa Kỳ trong thế giới Islam giáo, và đề ra chiến lược chính trị phối hợp hành động với họ "trong việc thành lập các tổ chức mạng lưới trung thành với các lý tưởng tự do và dân chủ"[7]. Như vậy là người Mỹ đang cố gắng thành lập

các tổ chức Islam giáo ôn hoà chống lại những tín đồ Islam giáo cấp tiến.

Dựa vào các nhà phân tích ở Bộ Quốc phòng Hoa Kỳ, các tác giả của bản báo cáo trên tuyên bố rằng, Hoa Kỳ bị lôi cuốn vào một cuộc chiến tranh, đó là "cuộc chiến tranh tư tưởng và chiến tranh vũ khí". Kẻ thù chính trong cuộc chiến tranh này là mạng lưới toàn cầu của những tín đồ Islam giáo cấp tiến, những kẻ thánh chiến (Jihad) và khủng bố. Để chống lại chúng cần phải thành lập một mạng lưới với quy mô tương tự gồm những tín đồ Islam giáo ôn hoà.

Điều đáng lưu ý là sáng kiến này của RAND lại gây ra sự phẫn nộ của chính những người theo đường lối ôn hoà trong Islam giáo. Cũng chính tín đồ Islam giáo ở Bắc Mỹ là một trong số những người phê phán mạnh mẽ nhất bản báo cáo này của RAND. Trong khi đó, cần lưu ý rằng, các nhà khoa học và các chính trị gia Hoa Kỳ luôn coi họ là những đối tác tích cực trong xã hội phương Tây.

Sự phẫn nộ của các tín đồ Islam giáo ôn hoà đối với bản báo cáo của RAND phản ánh bầu không khí xã hội căng thẳng, thiếu lòng tin và ngờ vực đang ngự trị trong mối quan hệ giữa các tín đồ Islam giáo với Chính quyền của Tổng thống G. W. Bush. Sau sự kiện ngày 11 tháng 9 năm 2001, các tín đồ Islam giáo Mỹ đã trở thành đối tượng công kích từ phía dư luận xã hội Mỹ, và cho tới nay họ buộc phải im lặng trong nhiều vấn đề thuộc chính sách đối nội và đối ngoại của Hoa Kỳ. Tuy nhiên, khi bản báo cáo trên của RAND được công bố, những tín đồ Islam giáo ôn hoà không chỉ lớn tiếng tuyên bố rằng, họ hoàn toàn không chấp nhận quan điểm do tổ chức này đưa ra phục vụ cho giới cầm quyền Hoa Kỳ, mà còn tuyên bố một cách công khai rằng, Hoa Kỳ là "kẻ thù của Islam giáo".

Các tín đồ Islam giáo lại càng phẫn nộ hơn khi các nhà tư tưởng - chính trị của Hoa Kỳ có ý đồ "thay đổi bộ mặt của Islam giáo". Luận điểm này đã được nêu ra trong tạp chí U.S. News and World Report. "Sự thay đổi bộ mặt của Islam giáo" được Hoa Kỳ thực hiện bằng cách tạo dựng và phát triển một kiến giải mới về Islam giáo theo khuynh hướng "tự do" và "ôn hoà", theo đó nó được hiểu là quá trình thế tục hoá. Trong quá trình thế tục hoá này các tín đồ Islam giáo phải từ bỏ những quy định pháp lý trong luật Shariat, từ bỏ những quan niệm về nhà nước Islam giáo, xem xét lại kinh Koran và luật Sunna.

RAND đã đưa ra một danh sách những nhân vật được coi là "những tín đồ Islam giáo ôn hoà" nhằm giới thiệu cho Chính phủ Hoa Kỳ. Trong số các nhân vật được nêu trong bản danh sách này của RAND, người ta thấy có tên của tác giả kịch bản bộ phim gây nhiều tranh cãi "Sự khuất phục" - Teo Van Gor, tác giả "Những vần thơ của Quỷ Satăng" - Salman Rushdi, nữ nhà văn Ấn Độ, người đã kêu gọi xem xét lại một loạt luận điểm trong kinh Koran - Taslimu Nasrin, nữ phóng viên Canada, người đã phê phán mạnh mẽ Islam giáo hiện đại - Irshad Manji,...

Ngay sau khi bản báo cáo của RAND xuất hiện, các học giả Islam giáo Hoa Kỳ đã buộc tội tổ chức này cùng các trung tâm phân tích tương tự khác và Chính phủ Hoa Kỳ gây ra mối quan hệ thù địch đối với Islam giáo và thổi bùng sự thù địch giữa các tôn giáo.

Takha al-Alvani, Chủ tịch Trường Khoa học xã hội và Islam giáo (Hoa Kỳ), đã công khai buộc tội RAND theo chủ nghĩa cực đoan trên cơ sở cho rằng "RAND và các tổ chức tương tự khác đang gieo rắc sự bất hoà giữa các tín đồ Islam giáo với những người không phải tín đồ Islam giáo, đẩy những người không phải là tín đồ Islam giáo chống lại các đức tin của những tín đồ Islam giáo"[8]. Ông tuyên bố một cách gay gắt rằng báo cáo của RAND trên thực tế là

"lời kêu gọi thủ tiêu sự ôn hoà trong thế giới Islam giáo"[9].

Luai Cafi, Giám đốc điều hành Trung tâm phát triển vai trò chỉ huy Hội Islam giáo Bắc Mỹ thuộc bang Indiana, Muhammad al-Shintiki, giáo sĩ (Imam) Trung tâm Islam giáo bang Texas, Jamal Badawi, giáo sư tôn giáo học Đại học Thánh Maria tại Halifax, Canada đã cảnh báo những hậu quả rất tiêu cực do quan điểm của các nhà khoa học và giới chính trị Hoa Kỳ về vấn đề Islam giáo gây ra và kêu gọi chống lại ý đồ gạt các tín đồ Islam giáo ra ngoài lề xã hội.

Tuy vậy, nhìn chung các tín đồ Islam giáo Mỹ không quen với đấu tranh chính trị có tổ chức để bảo vệ quyền của mình và đưa ra những lợi ích riêng. Một trong những phong trào Islam giáo mạnh nhất đấu tranh với những đòi hỏi chính trị vì quyền của các tín đồ Islam giáo, trước hết là của những người da đen, là phong trào "Dân tộc Islam" của Luis Farrakhan. Đỉnh cao của phong trào này diễn ra vào những năm 90 của thế kỷ XX khi Luis Farrakhan phát biểu phê phán mạnh mẽ hệ thống chính trị Hoa Kỳ và sự bất bình đẳng về chính trị - xã hội ở nước này. Năm 1995 ông đã tổ chức cuộc tuần hành phản đối của một triệu tín đồ Islam giáo da đen tiến về toà nhà của Quốc hội Hoa Kỳ ở Washington.

Ngay trước khi bắt đầu cuộc chiến tranh chống Iraq, Farrakhan đã tiên đoán rằng Hoa Kỳ sẽ thất bại trong cuộc chiến chống người Islam giáo và cầu khấn cho chiến thắng của Iraq đối với quân đội Mỹ. Vào tháng 2 năm 2007 tại thành phố Detroit thuộc miền Bắc Hoa Kỳ ông đã phê phán gay gắt chính quyền hiện nay của Hoa Kỳ và đòi truy tố đương kim Tổng thống Hoa Kỳ George W. Bush. Farrakhan cũng kêu gọi thanh niên Mỹ không phục vụ trong quân đội Mỹ bởi vì, theo ông, có thể nó sẽ làm cho họ có đi mà không có về.

Hiện tượng Farrakhan, cũng như nhiều thủ lĩnh Islam giáo Mỹ gốc Phi khác, trong lịch sử vận động và tham gia vào đời sống chính trị Hoa Kỳ của các tín đồ Islam giáo về cơ bản đều bắt nguồn từ cuộc đấu tranh của họ vì quyền của những tín đồ Islam giáo Mỹ da đen. Tuy nhiên, làn sóng di cư mới của các tín đồ Islam giáo từ các nước Trung - Cận Đông tới Hoa Kỳ ngày một tăng, và hiện nay những người này đã chiếm tới hơn một nửa số tín đồ Islam giáo nước này, do vậy dẫn tới việc cần phải xem xét lại không chỉ vai trò của các tín đồ Islam giáo mà còn cả phương pháp và mục đích tham gia của họ trong đời sống chính trị Hoa Kỳ.

Khác với các tín đồ Islam giáo Mỹ gốc Phi đã sinh sống rất lâu tại Hoa Kỳ, những tín đồ Islam giáo mới di cư vào nước này cần phải có thời gian nhất định để thích nghi và hội nhập vào xã hội Mỹ, cũng như để đưa những luận cứ tư tưởng từ quan điểm của kinh Koran và luật Sunna tham gia vào đời sống chính trị, đồng thời tìm kiếm những phương pháp đấu tranh chính trị tối ưu mà Islam giáo dung nạp được. Về phần mình, những tín đồ Islam giáo da đen thường có thái độ hời hợt với tín điều Islam giáo, làm biến dạng những luận điểm này hay những luận điểm khác của tôn giáo, tập trung chủ yếu vào các vấn đề chủng tộc.

Chính thế hệ tín đồ mới của Islam giáo đã sinh ra quan niệm "Nhà nước Islam giáo dân chủ". Đó là một hệ thống chính trị - xã hội mà các tín đồ Islam giáo cần phải xây dựng. Họ chính là những người đại diện (các khalif) của Thánh Allah trên trái đất này nói chung và ở các nước phương Tây nói riêng. Quan niệm này được xem xét thông qua một công thức kinh điển về dân chủ: Đó là "chính quyền của nhân dân, vì nhân dân và do nhân dân xây dựng", nhưng được thực hiện hoàn toàn phù hợp với Islam giáo và luật Shariat.

Ngoài quan niệm nói trên, các tín đồ Islam giáo ở Hoa Kỳ còn liên hệ chặt chẽ với các nhà khoa học ở Châu Âu và Trung Đông nhằm soạn thảo và thực hiện những quan niệm chính trị độc đáo như: nền dân chủ Islam giáo, quan niệm Islam giáo về quyền con người, xã hội công dân Islam giáo, thánh chiến sáng tạo, quan niệm khế ước xã hội Islam giáo, phương pháp luận về những mục tiêu của luật Shariat, nguyên tắc Islam giáo về sự ôn hoà, quyền của thiểu số tín đồ Islam giáo, v.v... Trên cơ sở của tất cả những quan niệm hiện đại, những phương pháp luận chính trị - pháp lý và những cơ chế nói trên, các thủ lĩnh Islam giáo đề ra mô hình cộng đồng chính trị trị ngoại pháp quyền (exterritorialite) của các tín đồ Islam giáo Mỹ, Châu Âu, Trung Đông và các khu vực khác trên thế giới.

Theo Keba Rauf Izzat, nhà chính trị học, nhà nghiên cứu và nhà chính luận Islam giáo, "các tín đồ Islam giáo cần phải tổ chức, thúc đẩy và bảo vệ... mô hình chính trị giống như Liên minh Châu Âu, trong đó tất cả các nước Islam giáo cùng xây dựng các tổ chức quản lý kinh tế, quân sự, chính trị thống nhất phục vụ cho các mục tiêu chung. Mô hình này được quản lý bằng một nghị viện Islam giáo, trong đó các đại biểu được bầu từ các nước Islam giáo"[10].

Theo quan điểm của Muzammil Siddiki, Chủ tịch Hội đồng luật pháp Islam giáo Bắc Mỹ, khái niệm "trật tự Islam giáo thế giới" được hiểu là một trật tự xã hội mà trong đó tất cả mọi người, tín đồ Islam giáo cũng như những người không phải là tín đồ Islam giáo, đều có thể sống trong hoà bình, bình đẳng và hài hoà. Ông kêu gọi các tín đồ Islam giáo Hoa Kỳ hãy cố gắng đặt được hoà bình, bình đẳng cho mọi người, chống lại bạo lực trong đối xử với những người vô tội. Ông kết luận: "Đó chính là Jihad của chúng ta trong thời đại ngày nay"[11].

Nói về vai trò của các tín đồ Islam giáo trong đời sống chính trị - xã hội Hoa Kỳ, bà Linn Martin, cựu nghị sĩ quốc hội nước này cho rằng, việc lôi cuốn các tín đồ Islam giáo tham gia vào các vấn đề chính trị - xã hội là một vấn đề mang tính nguyên tắc đối với sự bình yên của Hoa Kỳ. Trong một báo cáo mới đây về địa vị của các tín đồ Islam giáo ở Hoa Kỳ mà Linn Martin có tham gia soạn thảo, đã nhấn mạnh rằng: "Các tín đồ Islam giáo cần phải tham gia vào một trong những vị trí then chốt trong các lĩnh vực chính trị và xã hội vì lợi ích an ninh quốc gia của Hoa Kỳ"[12].

Theo kết quả bầu cử quốc hội mới đây, lần đầu tiên trong lịch sử Hoa Kỳ một tín đồ Islam giáo đã được bầu làm nghị sĩ quốc hội, đó là một luật sư người da đen có tên là Kit Ellison thuộc bang Minnesota ở miền Bắc nước Mỹ. Điều này chứng tỏ rằng tín đồ Islam giáo ở Hoa Kỳ không chỉ gia tăng về mặt số lượng trong số các cử tri tiềm năng của nước này mà nhận thức chính trị của họ cũng đã được nâng cao. Hệ thống chính trị Hoa Kỳ đã cần đến các tín đồ Islam giáo. Bộ Ngoại giao Hoa Kỳ đã yêu cầu Nghị sĩ Kit Ellison giúp đỡ nâng cao uy tín của Hoa Kỳ trong thế giới Islam giáo. Mùa Xuân năm 2007 Nghị sĩ Kit Ellison đã tham gia phái đoàn ngoại giao công du tới Trung Đông cùng với người phát ngôn của Quốc hội Hoa Kỳ Nensi Pelosi.

Tại đây Kit Ellison đã phát biểu phê phán gay gắt chiến dịch của Mỹ ở Iraq và Tổng thống George W. Bush. Tháng 7 năm 2007 Kit Ellison đã so sánh G. W. Bush với Adolph Hitler, lãnh tụ của Đức Quốc xã và ám chỉ rằng G. W. Bush có thể tham gia vào sự kiện 11 tháng 9 năm 2001 giống như việc A. Hitler tham gia vào vụ đốt toà nhà Quốc hội Đức (Reichstag). Vấn đề là ở chỗ, ngoài Kit Ellison, Chính quyền Hoa Kỳ không thể dựa vào ai trong số các tín đồ Islam giáo

Mỹ bởi vì trên thực tế, từ sau sự kiện 11 tháng 9 các tín đồ Islam giáo Mỹ đã bị gạt ra ngoài lề chính trị và họ không còn đại diện trong các cơ cấu chính quyền của nước này.

Những người thuộc đảng Dân chủ đã vội vàng tranh thủ sự thất vọng của các tín đồ Islam giáo Mỹ đối với chính sách đối nội và đối ngoại của Hoa Kỳ do những người thuộc đảng Cộng Hoà tiến hành. Họ phát biểu phê phán về cái gọi là "Định ước yêu nước", về sự hạn chế quyền công dân của các tín đồ Islam giáo và về sự cần thiết phải mở rộng sự tham gia của những người theo Islam giáo vào đời sống chính trị. Những người thuộc đảng Dân chủ đang cố gắng lôi cuốn lực lượng Islam giáo Mỹ tham gia vào liên minh chính trị trong chiến dịch vận động tranh cử tổng thống sẽ diễn ra vào năm 2008. Một điều tất yếu, các tín đồ Islam giáo cũng sẽ tranh thủ sự ủng hộ của những người thuộc đảng Dân chủ trong chiến dịch này để giành quyền lợi tối đa cho mình. Muốn làm được điều này, các tín đồ Islam giáo Mỹ trước hết cần phải tăng cường lực lượng chính trị của họ, bởi vì những người theo đường lối dân chủ Islam giáo đang đặt ra cho mình những dự định hết sức lớn lao, và để thực hiện các dự định đó họ cần phải có sự tập hợp lực lượng chính trị hùng hậu. Chúng ta hãy chờ đợi và tiếp tục xem xét những sự kiện chính trị - tôn giáo sẽ xảy ra trong lòng nước Mỹ liên quan đến vấn đề Islam giáo. Còn hiện nay trong mối quan hệ giữa các tỉn đồ Islam giáo Mỹ với Chính quyền của Tổng thống George W. Bush vẫn đang ngự trị một bầu không khí căng thẳng và thiếu niềm tin ■

Chú thích:

1. Nguyễn Văn Dũng. Một số vấn đề của Islam giáo trong đời sống xã hội hiện đại. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 3-2005, tr. 67.
2. Nguyễn Văn Dũng. Bài đã dẫn, tr. 57.
3. Nguyễn Văn Dũng. Về các cộng đồng Hồi giáo trong đời sống xã hội các nước Tây Âu hiện nay. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 6-2003, tr. 64.
4. Theo số liệu của Báo Độc lập - Tôn giáo, thứ Tư ngày 1 tháng 8 năm 2007 (tiếng Nga).
5. Trích theo Báo Độc lập - Tôn giáo, thứ Tư ngày 1 tháng 8 năm 2007.
6. Trích theo Báo Độc lập - Tôn giáo, thứ Tư ngày 1 tháng 8 năm 2007.
7. Báo Độc lập - Tôn giáo, thứ Tư ngày 1 tháng 8 năm 2007.
8. Trích theo Báo Độc lập - Tôn giáo, thứ Tư ngày 1 tháng 8 năm 2007.
9. Báo đã dẫn.
10. Trích theo Báo Độc lập - Tôn giáo, thứ Tư ngày 1 tháng 8 năm 2007.
11. Báo đã dẫn. Từ Jihad được phiên âm từ tiếng Ả Rập, nghĩa đen của từ này là "sự cố gắng", "sự phấn đấu". Khái niệm Jihad bao gồm nhiều loại hành động nhằm bảo vệ Islam giáo, trong đó hành động thánh chiến được nhiều người hiểu như là các hoạt động vũ trang chống lại các tôn giáo khác.
12. Báo đã dẫn.

Tài liệu tham khảo:

1. Nguyễn Văn Dũng. Bước đầu tìm hiểu vị trí của tôn giáo trong đời sống chính trị - xã hội Hoa Kỳ nửa sau thế kỷ XX. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 7/2007.
2. Barbara Cohen. Tôn giáo Mỹ thế kỷ XX. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 3/2006.
3. Báo Độc lập - Tôn giáo, các số tháng 2 năm 2006, tháng 7 năm 2007, tháng 8 năm 2007 (tiếng Nga).
4. Nguyễn Văn Dũng. Một số vấn đề của Islam giáo trong đời sống xã hội hiện đại. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 3/2005.
5. Nguyễn Văn Dũng. Về cộng đồng Hồi giáo trong đời sống xã hội các nước Tây Âu hiện nay. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 6/2003.
6. Jane I. Smith. Islam in America, 1999.
7. Danie Pipes. Militant Islam Reaches America, 2003.
8. Y. Y. Haddad. The muslims of Islam in America, 1991.
9. Y. Y. Haddad. A century of Islam in America, 1986.
10. G. Hasan. American Muslims: The new Generation, 2000.